שימו לב:
בכותרות התשובות: ציון מספר העמוד מפנה לשאלות, למטלות או למשימות שבספר העזר לתלמיד "תנ"ך – עולם ומלואו"

תוכן העניינים

הקדמה, הצעות, הערות ללמידה משמעותית 5

מלכים א' – מלכות שלמה:

ביסוס מלכות שלמה:
א' 18
ב' 27
ג' 32
ה' 38

תפילת שלמה:
ח' 41
ט' (1-9) 46

מלכת שבא:
י' (1-13) 47

הידרדרות שלמה וסיום מלכותו:
י"א 51

התפלגות הממלכה:
י"ב 57

אחאב ואליהו:
ט"ז (24-34) 63
י"ז 66
י"ח 72
י"ט 77
כ"א 82
כ"ב 88

סיפורי אלישע – מלכים ב':
ב' 96
ד' 100
ה' 106
ח' 109

מגילת רות:
א' 117
ב' 119
ג' 122
ד' 124

יחידת בקיאות ולמידה עצמית מגילת אסתר
הערות, הצעות 127

הקדמה למדריך למורה

ספר עזר זה מרכז את כל חומר הלימוד לכיתה ח', על פי דרישות משרד החינוך לפי התוכנית החדשה והמעודכנת מתשע"ט, שנכללים בה הספרים והפרקים הבאים:

מלכים א': א'; ב'; ג'; ה'; ח'; ט' (1-9); י' (1-13); י"א; י"ב; ט"ז (24-34); י"ז; י"ח; י"ט; כ"א; כ"ב.

מלכים ב': ב'; ד'; ה'; ח'.

מגילת רות: א'; ב'; ג'; ד'.

יחידת בקיאות: מגילת אסתר

ספר העזר שלפניכם כולל שני חלקים:

א. ספר לתלמידים.

ב. מדריך למורה.

ספר העזר לתלמידים

הספר כולל ניתוח קצר של פרקי הלימוד, פרשנויות מסורתיות ומחקריות, פרשנויות ויזואליות לחומר הנלמד כמו: איורים, תמונות, מפות וכיו"ב. שאלות ותשובות למחשבה ולתרגול נוסף של החומר. השאלות הן מסוגים שונים וברמות חשיבה שונות: שאלות הבנה, שאלות השוואה והסקת מסקנות, שאלות העוסקות בפרשנות הטקסט (מסורתית ומודרנית), שאלות חתך, שאלות בנושא ניבים וביטויים וכיו"ב.

כדי לפתח אצל התלמידים את מיומנות הכתיבה, בכלים הנדרשים בתנ"ך, חשוב לתרגל את נושא "פיצוח" השאלה ואת ניסוח התשובה בהתאם. משום כך חשוב לעבור עם התלמידים על ה"טיפים להבנת שאלות ולכתיבת תשובות בתנ"ך", המופיעים לאחר "מילון מונחים" שבתחילת הספר.

בעניין זה חשוב לי לציין: בתחילת כל פרק מובא תקציר הפרק, כדי שהתלמידים ידעו את ההקשר הכללי, את העלילה, כך שבהמשך העיסוק בפרטי הפרטים של הסיפור יהיה טבעי וברור יותר. רצוי לקשר את העלילה לחומר קודם שנלמד בעבר, כדי לעורר אצלם חיבורים בין פרטי מידע, וליצור תמונה שלמה בעלת מבנה הגיוני. מומלץ גם להציג מושגי יסוד העולים מהפרק, ולארגן פתיחה זאת באמצעות מצגת, תרשימי זרימה, סרטונים וכיו"ב. לעניות דעתי, השיעור אינו נועד לספר את התנ"ך כ"סיפור מתח", אלא בדרך שבתחילה המורה י/תעביר את עיקרי המידע על הפרק, ולאחר מכן התלמידים יחקרו אותו באמצעות השאלות, המטלות והמשימות השונות המוצעות בספר. בדרך זו נסייע לתלמידים בלמידה עצמית ושיתופית בקבוצה שהיא למעשה העיקר, ועל כך אפרט בהמשך בנוגע לסוגי המטלות שבספר העזר להשגת מטרות אלה.

חשוב לי לציין עוד ש**בספר מוצגות שאלות רבות, הפעלות, חידונים, משימות ומטלות שונות לא כדי להשתמש בכולם – אלא כדי לאפשר למורה לבחור במה שמתאים לרמת הכיתה**, ובמה שתואם את תחומי ההתעניינות של המורה ותלמידיו. משום כך אין צורך לענות על כל השאלות ולהטיל על התלמידים את כל המטלות והמשימות.

התנ"ך הוא אחד ממקצועות החובה בתוכנית הלימודים, ובל נשכח את ייעודיו החשובים יותר, כגון זה התרבותי, הערכי והמוסרי, וננסה לחוות אותו במגוון דרכים שיעשירו את הלומדים אותו מבחינות רבות, כמעין פרי עץ הדעת המשכיל את הטועמים ממנו: "**כִּי תָבוֹא חָכְמָה בְלִבֶּךָ, וְדַעַת לְנַפְשְׁךָ יִנְעָם**" (משלי ב' 10).

לשם השגת היעדים שלעיל ואחרים, הוקדשה בספר גם מחשבה רבה לשאלה כיצד ליישם הלכה למעשה את הרעיון של למידה משמעותית. בתחילה אתמקד בשאלה **מהי למידה משמעותית בעיניי?**

לעניות דעתי, בלמידה משמעותית יש להתייחס לעקרונות הבאים:

1) **לימוד עצמאי של התלמידים**, המבוסס על השתתפותם הפעילה בתהליך הלימוד, בהתאם למטרות או למשימות שהוטלו עליהם. במילים אחרות – הלמידה תיעשה באמצעות חקירת הנושא על ידם. רצוי שתהליך הלמידה העצמית ייעשה באופן הדרגתי, תוך כדי הצבת מטלות בדרגת קושי עולה ומורכבת יותר עם ההתקדמות בלימוד.

2) כדי "לשאוב" את תלמידינו אל עולם התנ"ך ולקרב אותו אליהם, נקשר את הנושאים המקראיים ל**סוגיות אקטואליות**. באמצעות המקרא אפשר לחשוף את התלמידים לבעיות האנושיות, הקיומיות והאוניברסליות הרלוונטיות גם בימינו, ולהביא את התנ"ך לנקודת המפגש עם תחומי העניין שלהם, בבחינת: "אין אדם לומד תורה אלא ממקום שלבו חפץ" (תלמוד בבלי, מסכת עבודה זרה, יט ע"א).

3) עלינו להביא את התלמידים המכונים "דור הסמארטפון" **להתמודד עם מטלות העשויות לפתח מיומנות כתיבה**, שהיא הכרחית להמשך לימודיהם ובכלל, ולטפח גם את ההבעה **בעל פה**.

4) להתמודד עם **סוגיות** ועם **מיומנויות** שלא נתקלים בהן בלימודים הפרונטליים, כגון פיתוח של ה**יצירתיות**, **הדמיון**, ה**ביקורתיות**, פיתוח **ערכי המוסר**, **טיפוח החשיבה** ופיתוח היכולת ללמוד חומר מורכב בעזרת הכלים שנעניק להם. תהליך של למידה פעילה הוא אמצעי משמעותי להשגת מטרות אלה.

5) מתפקידנו כמורים **להרחיב את העולם התרבותי והאינטלקטואלי של התלמידים** בתחומים כגון **אמנות**, **שירה ומוזיקה** ברמה חווייתית (ודאי שלא אקדמית). המקרא ישמש כציר מרכזי ללימוד מקצועות נוספים כמו גיאוגרפיה (מיומנויות המפה) או לשון. באמצעות המקרא נעמיק את **הזיקה לארץ** ול**גיבורי העבר**, היכולים לשמש מקור להשראה, אך לעתים גם דוגמה שלילית שנסתייג ממנה.

6) לעניות דעתי, אחד המאפיינים של הלמידה המשמעותית צריך להיות **יצירת דינמיקה של התדיינות בין התלמידים ולמידת עמיתים**, שיש בה כדי **להשכיל**, **להפרות**, **לדרבן הקשבה לאחר וליצור רב שיח** אינטלקטואלי אמיתי וחי בין התלמידים.

7) לפתח את יכולתם של התלמידים לגלות **אמפתיה**, **סובלנות והבנה** גם כלפי סוגיות שבאופן עקרוני מנוגדות לעמדתם – ערך חשוב בחברתנו רוויית הקטבים.

8) לימוד החומר שנועד להצלחה במבחנים – ודאי יישכח לאחר המבחן. למידה משמעותית צריכה להיות כזו ש**תשפיע על התלמידים ותעצב את אישיותם ואת עמדותיהם לטווח הארוך**.

9) **התמודדות עם דילמות**: לימוד המקרא מספק לנו דילמות מרתקות בתחומים שונים, שיכולות להיות רלוונטיות גם בימינו. חשיבות הדילמות בשילוב הוראת התנ"ך:

- התמודדות עם דילמות הנוגעות בחומר הלימודי יוצרת גשר מרתק בין העולם החדש והעכשווי – לבין הכתוב במקרא.
- שילוב של דילמות מסייע בהתפתחות המוסרית של תלמידינו, שהרי בכל עת אנו נאלצים להתמודד עם הכרעות משמעותיות, ולמידה בדרך זו ודאי תקנה לתלמידינו כלים להמשך דרכם.
- כמו כן העיסוק בדילמות תורם לרענון שיטות הלימוד, ומגוון את דרכי ההוראה.

להצעות בנושא העיסוק בדילמות – ראו בהמשך.

10) על פי מסמך המזכירות הפדגוגית, כדי לעורר עניין וסקרנות לכתוב, צריכים ללוות את תהליך ההוראה עקרונות **עמ"ר** שהם: **ע**רך לתלמידים ולחברה; **מ**עורבותו בלמידה; ויצירת **ר**לוונטיות לחייהם.

צילום ו/או העתקה מספר זה הינם מעשה לא חינוכי המהווה עבירה פלילית

לסיכום נזכור את דברי ר' נחמן מברסלב: "**דַּע לְךָ שֶׁכָּל רוֹעֶה וְרוֹעֶה יֵשׁ לוֹ נִגּוּן מְיוּחָד מִשֶּׁלּוֹ, דַּע לְךָ שֶׁכָּל עֵשֶׂב וְעֵשֶׂב יֵשׁ לוֹ שִׁירָה מְיוּחֶדֶת מִשֶּׁלּוֹ, וּמִשִּׁירַת הָעֲשָׂבִים נַעֲשֶׂה נִגּוּן שֶׁל רוֹעֶה**" – ולוּ נשכיל לשמוע את הניגון המיוחד של כל אחד ואחד מתלמידינו.

את כל העקרונות שהצגתי בעניין הלמידה המשמעותית, השתדלתי ליישם בתרגולים, במשימות, במטלות ובהפעלות למיניהם בספר לתלמידים.

קונפוציוס (Confucius) – הפילוסוף הסיני אמר: "**אני שומע ואני שוכח,**
אני רואה ואני זוכר,
אני עושה ואני מבין!"

עבודה בזוגות ובעיקר בקבוצות קטנות, כאשר לכל פרט בקבוצה יש תפקיד מסוים – עשויה לסייע בהשגת מטרה זאת של הבנה פעילה של החומר, הפנמתו, שימורו בזיכרון ובעיקר גילוי סקרנות בלמידה.

החברים בקבוצת למידה קטנה (שמכונה גם "חברותא") הם פעילים. יחדיו הם לומדים לתכנן את מהלך המשימה, לחלק תפקידים, להתייעץ ביניהם, להעלות שאלות ולחפש פתרונות. הפעילות השיתופית מחייבת אותם לפתח מיומנויות חברתיות כגון: הקשבה, קבלת רשות דיבור, סובלנות, פשרה, כבוד ועזרה הדדיים, מעורבות אישית, קבלת אחריות ומחויבות כלפי הקבוצה, וכמובן גם מוטיבציה להצליח למען הכלל.

ומה תפקיד המורה?

המורה בעיקר מתפקד/ת כמדריך/ה או כמנחה. הוא/היא מסתובב/ת בין הקבוצות בתפקיד של מייעץ/ת, מעודד/ת, עוזר/ת בדיונים בקבוצה, מסייע/ת בפתרון בעיות, צופה בפעילויות הקבוצות, ומעיר/ה על דרך עבודתן, על הישגיהן או על הטעויות הצפויות וכיו"ב.

חשוב להגביל בזמן את המטלות הקבוצתיות, ולהדגיש שחריגה מהזמן תגרור ירידה בציון. הדבר יאלץ אותם להתמקד בעיקר; להתארגן מראש כפי שצריך; לא לבזבז את זמן השיעור; ולעניות דעתי ההתמקדות בעיקר – תמקד גם את תשומת הלב של התלמידים שלא יתפזרו ולא ישתעממו.

סעיפים 1-5 שלהלן – הם משימות שמומלץ וצריך לבצע אותן במסגרת קבוצתית.

כמה דרכים ליישום הלמידה המשמעותית של פרקי הלימוד:

1) בספר לתלמידים תמצאו **מטלות רב תחומיות** שבהן נעשה שימוש באמנות, בשירה, במדרשים, במאמרים, במוזיקה וכיו"ב, ככלים פרשניים לטקסט המקראי או כניסיון להציג את הנושא מהיבטים אקטואליים רחבים.
לדוגמה במלכים א' א' – ניתוח הציור "המלך דוד" של מארק שאגאל.
במטלות כגון אלה בהחלט רצויה למידה בקבוצות קטנות או בזוגות.

2) **משחקי תפקידים** בנושאים שונים: *לדוגמה* בסיום מלכים א' י"א מובא בספר משפט פומבי של המלך שלמה **או**: במלכים א' י"ז: על אנשים ועל שינויים – "מועדון החבר התומך".
באמצעות משחקי התפקידים התלמידים מבינים את מורכבות הנושא שבו הם מטפלים, הם מזדהים עם הדמות ועם העמדות שהיא מייצגת, גם אם במציאות הייתה להם עמדה שונה.

3) **דילמות**, **הצעות בנושא העיסוק בדילמות**:
דילמה נוצרת במצב שבו יש התנגשות בין ערכים, ונדרשת הכרעה מוסרית.
- רצוי שבכל דילמה יתייחסו התלמידים לשני הנושאים הבאים:
א. מהם הערכים המתנגשים בדילמה, תוך הצגה וניתוח כל ערך שעלול להיפגע.
ב. התלמידים גם יענו על השאלה הבאה: כיצד לדעתם האדם המתלבט צריך לנהוג?

- בכל דילמה רצוי להציג דעות ועמדות שנשמעו בנושא זה מפי מנהיגים, הוגי דעות, פרשנים וכיו"ב, כדי לחדד את הבעיות העולות מהדילמה.
- ה**תלמידים** ידונו בדילמה בקבוצות קטנות של חמישה תלמידים. הם יעלו השערות, יתבוננו בבעיה מזוויות שונות, יבחנו דרכי הכרעה, יחשבו על היתרונות ועל החסרונות של כל בחירה, ולבסוף עליהם להגיע למסקנה או להכרעה.
- לבסוף ימסור נציג של כל קבוצה את סיכום הדיון למליאה, ואפשר לסיים את הדיון במליאה בהצבעה של כל החברים על אפשרויות ההכרעה שהוצעו.

דוגמה להתמודדות עם דילמה תמצאו במלכים א' ה': למרוד בשלמה – או – לספוג ולשרוד.
או: במלכים א' י"ב: להימנות עם תומכיו של ירבעם או של רחבעם?

4) **שאלות לדיון ולמחשבה** (בואו נדבר על זה) – **שאלות עמ"ר** **או**: **משימות מעוף** שיח מפעיל (דיון) – מופיעות בספר בכל פרק פעמים רבות. השאלות עוסקות בסוגיות מהותיות העולות בתנ"ך ובסוגיות בעלות היקשים דומים בהיסטוריה ובתרבות האנושית והיהודית, ונועדו לקרב את התלמיד לעולם התנ"ך.
בשאלות מהסוג הזה יתנהל הדיון בקבוצות קטנות המונות בין שלושה לחמישה חברים. בקבוצה יביעו החברים את עמדתם המנומקת בסוגיה שהועלתה, יועלו רעיונות שייתנו תובנות לכל חברי הקבוצה, ותמיד בכל קבוצה יסכם אחד החברים את הטענות שהועלו, ולבסוף ידווח על כך למליאה. הדיון כמובן חייב להיות מוקצב בזמן.

5) **כתיבה עיתונאית**, חברי הקבוצה מפיקים עיתון, כל חבר אחראי לכתבה מסוג אחר, והחברים נותנים משוב זה לזה כי להגיע לתוצר המושלם. *דוגמה* לכך ראו:
במלכים א' י"ח: כתבי עיתון "חדשות העם בציון" יוצאים לסקר את האירוע על הר הכרמל **או:**
במגילת רות: "עושים תקשורת" – על משפחת אלימלך – תרגיל בכתיבת דיווח, בכתיבה חוקרת, מראיינת, מספרת, פובליציסטית.

הצעות בנוגע ללמידה בקבוצות:

א. רצוי **להזמין מומחים מקצועיים שיַרצו לתלמידים** בנושאים שבהם יעסקו התלמידים. לדוגמה להזמין עיתונאי לפני משימה העוסקת בכתבות עיתונאיות – לדוגמה במלכים א' י"ח; עורך דין לפני המשפט הפומבי במלכים א' י"א; או פרסומאי/ת לפני משימה כמו במלכים א' א' ("המאבק על כס המלוכה – מי איתנו? מי נגדנו?") וכדומה.
הרצאת המומחה תהיה משמעותית מבחינתם, כיוון שהם יישמו את הטיפים שיתנו להם המומחים במשימה שהם נדרשים לבצע.
המומחים יכולים להיות הורי תלמידים, מורים מקצועיים מבית הספר, מתנדבים וכיו"ב.

ב. חשוב ורצוי ש**בסיום העבודה בקבוצות יתקבלו תוצרים**, לדוגמה עיתון, מִשְׁדר, סרטון, פרסומת, תערוכה וכיו"ב שהפיקו כל חברי הקבוצה. אלה יוצגו בפני הכיתה או בפני קהל ההורים או לכיתות אחרות בהתאם לקהל היעד שנקבע בתחילת המשימה. הפקת תוצר תגביר את המוטיבציה, תשכלל את איכות הלמידה, ותשקף את התהליך הלימודי של חברי הקבוצה.

ג. בפרויקטים מורכבים רצוי ש**הקבוצה תציג את תוצר העבודה המשותפת בהעברת רֶפֶרָט בכיתה**. חברי הקבוצה יציגו את נושא העבודה, את חלוקת התפקידים, את התהליך שעברו, את המסקנות ואת התובנות שגיבשו וכיו"ב. כך יתרגלו התלמידים מיומנות של עמידה מול קהל, יפתחו יכולת העמקה, יעשירו את הכיתה במיומנויות שרכשו, ויענו על השאלות שהחברים יעלו. טיפים לְרֶפֶרָט – ראו בהמשך!

ד. כדי שקהל המאזינים/תלמידי הכיתה יהיו פעילים ולא סבילים במהלך הצגת התוצר – הם יצטרכו **לכתוב משוב עמיתים לחברי הקבוצה** – הצעה על משוב עמיתים ראו בסוף שלב 10 להלן.

ה. בפרויקטים מורכבים ילווה סיכום תהליך הלמידה ב**התבוננות רפלקטיבית** (רפלקציה = שיקוף), כלומר התלמיד או חברי הקבוצה יתבוננו בתהליך ויגבשו מסקנות כדי ללמוד מדרכי ההתמודדות וכדי להתפתח ולהשתפר. לדוגמה: אילו חלקים בעבודה היו קשים, אילו חלקים היו הנקודות המשמעותיות בלמידת הנושא, מה גילו על עצמם במהלך הלמידה ועוד שאלות (שאלות מסוג זה תוכלו למצוא באתרים שונים באינטרנט, תבחרו בשאלות החשובות ביותר בעיניכם).

6) **התמודדות עם סיטואציה דמיונית** **או**: **כתיבה יצירתית** – משימות מסוג זה מפתחות את הדמיון, את היצירתיות ואת החופש של התלמידים לעוף מעבר לגבולות המציאות. ראו *דוגמה* במלכים א' ה': סיפורים על אנשים בתקופת שלמה; **או**: "עוד נשוב וניפגש, אף אם יפרידו מרחקים" – חילופי איגרות בין שלמה למלכת שבא **או**: מלכת שבא כותבת ביומנה האישי.

7) **קום והתהלך בארץ** – בספר לתלמידים הושם דגש גם בתרגולי מיומנויות המפה והצעות לשאלות ומשחקים בנושא זה. יש בכך ניסיון ליצור זיקה לארץ, לערים ולמקומות שבה והכרת הארצות השכנות לארץ ישראל. ראו *דוגמה* במלכים א' י"ב "לטיול יצאנו – את המפה הכרנו!!" ועוד.

8) **איורים** הממחישים את הנושאים באופן ויזואלי, ומאפשרים התדיינות חווייתית עם העולה מן הטקסט המקראי.

9) **תשבצים**, **חידונים**, **תרגילי מילוי** (קלוז) ועוד – לחידוד החומר הנלמד באופן מעניין ושונה.

10) העברת רֶפֶרָט בכיתה

הרצאה קצרה של כעשר דקות רצוי בהנחיית המורה ובליוויו/ה. **חשוב להגביל בזמן את הרפרט**, ולהדגיש שחריגה מהזמן תגרור ירידה בציון.

חשיבות הרֶפֶרָט:

א. התלמידים לומדים ללמוד באופן עצמאי חומר חדש, שהמורה לא לימד/ה.

ב. התלמידים מתנסים בעמידה מול קהל, דבר שיעזור להם במהלך כל חייהם (ביום ה-100, בטירונות, בקורסים בצבא, באוניברסיטה ועוד – יצטרכו להרצות מול קהל – מדוע לא נרגיל אותם לכך כבר עכשיו?)

ג. התלמידים לומדים להפריד את העיקר מהטפל, ולהתרכז בעיקר.

ד. הרצאה מול קהל – מגבירה את ביטחונם העצמי של התלמידים.

ה. התלמידים לומדים להקשיב לחבר שלהם, ולהבין שהם יכולים ללמוד ממנו.

ו. רצוי להתחיל בסדרת הרפרטים עם התלמידים בעלי ביטחון עצמי, שיציעו את עצמם ראשונים – ולדחות לסוף את התלמידים החוששים לעמוד מול קהל.

ז. לאפשר למי שרוצה להעביר את הרֶפֶרָט בזוגות – בחלוקת זמנים שווה ביניהם ובשיתוף פעולה ביניהם, לדוגמה אחד מהם שואל, והאחר עונה, אחד מציין את הנושא, והאחר משלים וכיו"ב.

כמה טיפים לתלמידים שיעבירו הרצאה, נקרא לטיפים: **קתמב"ה המא"ה**

בעניין ההופעה:

ק = ***קול רם***, נעים וברור. השתדלו ש**הקול והאינטונציה לא יהיו מונוטוניים**, והקפידו שגם התלמידים היושבים בשורות האחרונות של הכיתה ישמעו את הדברים.

ת = ***תנועתיות***, אל תקפאו במקום, השתמשו בידיים להמחשה. **שימו לב לשפת הגוף, שתהיה נינוחה** ותשדר בקיאות וביטחון. זכרו, אם תשדרו זאת – הקהל שלפניכם יאמין לכם!

מ = ***מבט*** וקשר עין עם הקהל חשוב כדי שיגלה עניין בדבריכם.

ב = ***ביטחון עצמי*** בהופעתכם יביא להתייחסות רצינית אליכם – וזה תלוי במידה רבה בשליטתכם בחומר שעליו אתם מרצים!

ה = ***הופעה מוקפדת***. הגיעו להרצאה בהופעה נאה, מסודרת, הדבר ירשים את קהל המאזינים שלכם!!

החומר המועבר לקהל המאזינים:

ה = ***הכנה טובה מראש של ההרצאה*** על כל פרטיה – יש להתכונן ולתרגל את ההרצאה לפני העברתה. עליכם לדעת ולהבין את הנושא בצורה מושלמת:

- בעת הכנת החומר – הקפידו **להביא את המידע שאתם מציגים ממקורות אמינים** כמו אתרים של משרד החינוך, ספרים מדעיים וכיו"ב.
- כתבו את הדברים לפניכם ב**ראשי פרקים**, ותזכרו איך לפתח אותם.
- חשבו על **השאלות האפשריות שהקהל ישאל** אתכם פן תופתעו ולא תוכלו לענות לשאלותיו.
- עשו חזרה בבית כדי לוודא שאתם בקיאים בהעברת החומר.
- תכננו את ההרצאה לפי **הזמן המוקצב לכם**, התמקדו בעיקר, ואל תגלשו מעבר לזמן המוקצב.

מ = ***מבנה הגיוני, ברור ומעניין*** של הצגת הדברים. הניסוחים חייבים להיות בהירים ופשוטים – לשם השגת מטרות אלה השתמשו במצגת שתארגן לכם את הרעיונות.

א = שימוש ב***אמצעים חזותיים***, כגון מצגת, פלקטים או מפות.
ב***אמצעי שֶׁמַע***, כגון מוזיקה והקלטות למיניהן.

ה = ***הפעלת התלמידים בכיתה*** – במהלך הרֶפֶרָט או בסיומו הפעילו את הכיתה באמצעות הצגת חידה, משחק, דילמה, דיון וכיו"ב. כמובן, זה יהיה בהנחיית המורה ובליוויו/ה.

והעיקר שזו תהיה "**ההצגה הטובה ביותר בעיר**" – או שלפחות תנסו ☺.

דוגמאות לרֶפֶרָטים

א. הרצאה בנושא סיור וירטואלי בארץ ובסביבותיה בעקבות הדמויות התנ"כיות:

בארץ ישראל נמצא את הזיקה העמוקה לתנ"ך, שהחלה לפני אלפי שנים בצו האלוהי לאברהם: "**לֶךְ לְךָ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אָבִיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אַרְאֶךָּ**" (בראשית י"ב 1).

כל זוג תלמידים יסביר על שמונה מקומות: על הערים ועל הארצות המוזכרות בתוכנית הלימודים.

ברשימה הבאה תמצאו את כל המקומות שעליהם למדנו בפרקי הלימוד,

בספרי **מלכים א' + ב' + במגילת רות** לפי סדר הלימוד:

1. ירושלים	**2. חֶבְרוֹן**	**3. עֲנָתוֹת**	**4. גַּת**	**5. גִּבְעוֹן**
6. שְׁכֶם	**7. פְּנוּאֵל**	**8. בֵּית אֵל**	**9. דָּן**	**10. שומְרוֹן**
11. גִּלְעָד	**12. הַר הַכַּרְמֶל**	**13. נַחַל קִישׁוֹן**	**14. יִזְרְעֶאל**	**15. רָמֹת גִּלְעָד**
16. עֶצְיוֹן גָּבֶר	**17. גִּלְגָּל**	**18. יְרִיחוֹ**	**19. יַרְדֵּן**	**20. שׁוּנֶם**
21. הַר אֶפְרַיִם	**22. לִבְנָה**	**23. בֵּית לֶחֶם**		

ארצות באזור בתקופת התנ"ך (מסודרות לפי סדר הלימוד)

1. מצרים	**2. צוֹר**	**3. אופיר**	**4. ארץ שְׁבָא**
5. אדום	**6. אֲרָם**	**7. צִידוֹן**	**8. מוֹאָב**

אפשר ורצוי להציג גם מקומות שחשובים לעם ישראל בפרקים שלא למדו, לדוגמה: מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה בְּחֶבְרוֹן = קִרְיַת אַרְבַּע (בראשית כ"ג), או שלמדו בשנים קודמות. התלמידים יספרו על חשיבות המקום, לאילו דמויות נקשר המקום, ומהם האירועים שהתרחשו שם.
איסוף המידע העוסק במקומות אלה יהיה ממקור אמין באינטרנט או מאנציקלופדיה של התנ"ך.
התלמידים יכינו מראש מצגות **או**: מפה ענקית של הארץ (כדי שגם תלמידים היושבים בשורות האחרונות יוכלו לראות) **או**: ישתמשו בעזרים אחרים כראות עיניהם.
חשוב ליישם בהרצאה את כל ה**טיפים** שהוצגו בטיפים לרֶפֶרָט.

בסיום ההרצאה או בשיעור שלאחר מכן ייבחנו התלמידים על המקומות שלמדו, כדוגמת התרגילים שבספר.
בבוחן, המורה י/תסמן במספרים ב**מפה אילמת** כמה מקומות – והתלמידים יציינו את שמות המקומות.
בקישור הבא תוכלו למצוא מפה אילמת לצורך משימה זאת בבוחן:

https://tinyurl.com/y2mwpkhr

ב. הרצאות בנושא פרשת השבוע לכיתה ח':

רצוי שהעבודה על פרשת השבוע תתבצע בזוגות. ההרצאה תהיה מעניינת יותר באמצעות שיחה ביניהם על המשמעויות שמאחורי הסיפורים, או בחלוקת תפקידים ביניהם כפי שיחליטו.

אפשר שהתלמידים יַרְצו על פרשת השבוע הקרובה לתאריך הולדתם.
חשוב לקשר את פרשת השבוע לעניינים האקטואליים, המעוררים השראה, הערכה או ביקורת,
ואני מציעה שהמטלה תתבצע בשלבים הבאים:

(1) התלמידים יכתבו סיכום קצר של הפרשה. הם יספרו על תוכן הפרשה לכל הכיתה.
הם יקדישו לחלק זה לא יותר מחמש דקות.

(2) כל אחד מצמד התלמידים יסביר לתלמידי הכיתה פסוק/ים או נושא מסוים בפרשה או דמות מעניינת בה או אקטואליה הקשורה לפרשת השבוע או כל עניין אחר. לשם כך יקראו התלמידים כמה מקורות אמינים ויוכלו להיעזר בפשט הטקסט, במדרשים, בפרשנות מסורתית, ביקורתית, פסיכולוגיסטית וכיו"ב.

(3) כל אחד מהתלמידים יסביר מדוע בחר דווקא בנושא, בפסוק/ים, בדמות או בכל עניין אחר שהציג.
התלמידים יקדישו לחלק זה שבסעיפים (2) + (3) – לא יותר מעשר דקות.

(4) במהלך הרפרט – רצוי, מעניין וחשוב שהתלמידים יציגו את דבריהם באמצעים מוחשיים כגון מצגת, תמונה, איור, יצירת אמנות המתאימות לפרשה, חידודי לשון, ניבים וביטויים מעניינים או כל אמצעי שיש לו ערך מוסף ומעניין להצגה בעל פה.

(5) חשוב להגביל את הרפרט מבחינת הזמן: בין עשר ל-15 דקות.

(6) יש להקפיד ליישם בהרצאה את כל ה**טיפים** שהוצגו בטיפים לרֶפֶרָט.

ג. רפרט בנושא <u>אחת מהדמויות</u> שעליהן **למדו**;
<u>או</u> דמות תנ"כית אחרת שלא למדו עליה בכיתה.

לאורך הדורות הדמויות המופיעות בסיפורי המקרא משמשות מקור השראה לדרך חיינו, והעם היהודי יכול בעתות מצוקה להתבונן בפועלן ולשאוב מהן כוחות להמשך המאבק על דרכו ועל קיומו.

(1) התלמידים שיעבירו את הרֶפֶרָט יציינו אילו סגולות באישיותה של הדמות שבחרו יכולות לשמש **מודל לחיקוי ולהשראה בקרב היחיד ובקרב החברה גם בימינו**. הטענות שיוצגו יהיו מודגמות, מנומקות ומוסברות היטב, בליווי האמצעים שצוינו לעיל.

(2) התלמידים יסבירו בהרצאתם מהן **החולשות האנושיות או הפגמים באישיותה של הדמות** שבחרו, שיש להימנע מהם או ללמוד להתגבר עליהם. גם כאן הטענות שיוצגו יודגמו, ינומקו ויוסברו היטב בליווי האמצעים שצוינו לעיל.

<u>בעניין סוגיית הדמויות במקרא, מעניין להזכיר</u> את היוזמה של מורים ותלמידים במכללת לוינסקי, שניסו לקרב את הדמויות בתנ"ך לתלמידים ב**<u>אמצעות הפייסבוק</u>**. בכתבה של תומר ולמר: "LIKE **ליואב בן צרויה: שיעורי תנ"ך עוברים לפייסבוק**", נכתב בין היתר: "במקום לשבת בכיתות ולשנן ספרי לימוד, התלמידים גולשים בפייסבוק ולומדים על הפעילות, המלחמות, הגבורה ואפילו הרומנים והבגידות של גיבורי התנ"ך".
פירוט על כך תמצאו בקישור הבא:

https://tinyurl.com/kgsxoxz

- מה דעתכם על יוזמה זו?

אפשר ליישם רעיון דומה ב**<u>יצירת בלוג</u>** כפי שמוצע באופן מרתק בקישור הבא:

https://tinyurl.com/yxfv4wcj

<u>מָשׁוֹב עמיתים בסיום הרֶפֶרָט</u>:

רצוי שתלמידי הכיתה יכתבו משוב במהלך הרפרט בגלל סיבות אחדות:
למען הקשבה פעילה וסובלנית,
כדי לטפח גישה ביקורתית,
וכדי ללמוד לתת חוות דעת מנומקת על עבודת חבריהם.

להלן כמה <u>הצעות</u> למשוב:

- רק המורה יודע/ת של מי המשוב ומה הציון שניתן (לכל תלמיד/ה יהיה מספר שיינתן על ידי המורה).
- רצוי שהמשוב יחולק לתלמידים כבר בתחילת הרפרט – כדי שידעו לְמָה לשים לב.
- אני ממליצה שבמשוב יופיעו ציונים באופן הבא: 1, 2, 3, 4, 5 – התלמידים יסמנו את הציון בהקשר של הנושאים המצוינים, כאשר 1 – הוא הכי נמוך ו-5 – הכי גבוה.
- אם הציונים הניתנים הם 1, 2 או 3 – כותב/ת המשוב **חייב**/ת להסביר מדוע נתן/ה את הציון הזה, ומה היה/ הייתה מציע/ה כדי לשפר את הציון.

בסעיפים **א-ו** – התלמידים יקיפו בעיגול את הספרה המתאימה לתיאור.
סעיפים **ז** ו-**ח** הם שאלות פתוחות, שבהן יחוו התלמידים את דעתם בשורה או שתיים.

	נקודות התייחסות	**במידה מועטה**				**במידה רבה**
א	**באיזו מידה ההסבר של __ עזר לי להבין את הנושא/הפרק?**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
ב	**באיזו מידה ___ היה/הייתה בקיא/ה בנושא שהועבר לכיתה?**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
ג	**באיזו מידה הייתה ההופעה (קתמב"ה המא"ה) טובה?** **נא לפרט:** _____	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
ד	**באיזו מידה היה הרפרט מעניין?**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
ה	**באיזו מידה היה שיתוף הפעולה בין חברי הקבוצה טוב?**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
ו	**באיזו מידה ההפעלות (אם היו) – היו מועילות?**	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**
ז	**מה היה החלק הכי טוב ברפרט? הסבירו:** _____ _____.					
ח	**מה רצוי לשפר ברפרט? הסבירו:** _____ _____.					

מורים יקרים!

על יחידת הבקיאות מגילת אסתר – ראו בסוף התשובון הסבר מפורט!

תשובון + הערות + הצעות ועוד!

"דמותו של שלמה על בול "מועדים לשמחה התשכ"א" משנת 1960
בעיצובו של א. קלדרון.

"הִנֵּה עָשִׂיתִי כִּדְבָרֶיךָ הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ לֵב חָכָם וְנָבוֹן אֲשֶׁר כָּמוֹךָ לֹא הָיָה לְפָנֶיךָ וְאַחֲרֶיךָ לֹא יָקוּם כָּמוֹךָ. וגַם אֲשֶׁר לֹא שָׁאַלְתָּ נָתַתִּי לָךְ גַּם-עֹשֶׁר גַּם כָּבוֹד אֲשֶׁר לֹא הָיָה כָמוֹךָ אִישׁ בַּמְּלָכִים כָּל-יָמֶיךָ."

מבדק מיומנות למידה – תחילת השנה – עמוד 23

מפיקוח על התנ"ך ממליצים על מבדק מיומנות למידה בתחילת השנה ובסופה כדי לאמוד את רמת הכיתה, ולדעת אילו מיומנויות לחזק במהלך השנה. במבדק הסופי יש לבדוק אם הושגו היעדים.
בספר העזר תמצאו דוגמה למבדק מיומנות כזה. עם זאת, חשוב שתקראו את המסמך המלא, המופיע באתר: "**תנ"ך בחינוך הממלכתי – מבדקי מיומנויות לימוד**". תמצאו שם גם מבחנים עם מחוונים + הרציונל לכל תשובה.
הקישור:

https://tinyurl.com/yynoaoo7

תשובות למבדק – עמוד 23

1. התמצאות במבנה התנ"ך:
אֵיךְ קוֹרְאִים לקבצים שֶׁל הַתָּנָ"ךְ?
א. החלק הראשון הוא: תורה
ב. החלק השני הוא: נביאים
ג. החלק השלישי הוא: כתובים
ד. חֲמִשָּׁה חֻמָּשִׁים ושמם הוא: בראשית, שמות, ויקרא, במדבר דברים.

2. איתור פרק ופסוק:
א. פרק ו' 1: "וְיִרִיחוֹ"
ב. פרק ט' 15: "וַיַּעַשׂ"
ג. פרק י"א 23: "וַיִּקַּח"
ד. פרק כ"א 1: "וַיִּגְּשׁוּ".

3. איתור ספר, פרק ופסוק:
א. דברים ט' 8: "אֶתְכֶם"
ב. שופטים י"ח 7: "אָדָם"
ג. שמואל ב' ט"ז 14: "שָׁם"
ד. מלכים א' ב' 30: "עָנָנִי".

4. סדרו על פי סדר עולה את צירופי האותיות בגימטרייה: כ"ה, ל"ז, מ"ט, נ"ו

5. טעמי המקרא:
א. מצרים **ב.** דָּבָר
ג. וְהִפְלָה ה' בֵּין מִקְנֵה יִשְׂרָאֵל וּבֵין מִקְנֵה מִצְרָיִם
ד. וְלֹא יָמוּת מִכָּל־לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דָּבָר.

6. הכרת הספרים:

תורה	נביאים	כתובים
1. בראשית	**1.** יהושע	**1.** תהילים
2. שמות	**2.** שופטים	**2.** משלי
3. ויקרא	**3.** מלכים	----------

7. ציר הזמן בתנ"ך:
נוח והמבול, תקופת אברהם, עשר המכות, יציאת מצרים, מעמד הר סיני, תקופת השופטים, מלכות שאול, מלכות דוד.

8. הבנת פסוקים: ו' ההיפוך וכינויים חבורים:
א. איש מבית לוי הלך ולקח את בת לוי.
ב. קראו לשם המקום ההוא בוכים, וזבחו שם לה'.

צילום ו/או העתקה מספר זה הינם מעשה לא חינוכי המהווה עבירה פלילית

9. שליטה בסימני הניקוד:
קראו את המשפט הבאים. סמנו בקו את המילה בניקוד הנכון:
א. גוליית בא אל דוד בחֹרֶב / בחֶרֶב.
ב. גוליית איים שהוא ייתן את בשר דוד לעוף הַשָּׁמַיִם / הַשַּׁמִּים.
ג. אחי דוד חִפְּשׂוּ / חִפֶּשׂוּ את דוד שהלך אחר הצאן.
ד. שאול שְׁאַל / שָׁאַל את דוד בן מי הוא?

10. קריאת מפה: **א.** יהודה, ראובן **ב.** זבולון, נפתלי
ג. יהודה **ד.** ים המלח, כינרת, הירדן.

11. מיומנויות להבנת הכתוב בתנ"ך – מיומנויות ידע וחשיבה: בפסוק 27 נאמר שהארץ טובה היא: "**זָבַת חָלָב וּדְבַשׁ הִוא**" – אך בפסוק 32 אומרים שהארץ רעה: "**אֶרֶץ אֹכֶלֶת יוֹשְׁבֶיהָ הִוא**".

הערות כלליות לקטעים הבאים לפני פרקי הלימוד – עמוד 26

כמה הערות:
1. במהלך לימוד הפרקים אני ממליצה להחזיר את התלמידים לטבלת ה"**אירועים ותאריכים מרכזיים בתקופת המקרא**" – כדי שיידעו לְמַקם את האירוע הבודד ברצף הכרונולוגי של האירועים בכלל.

2. לאחר טבלת ה"**אירועים ותאריכים**..." מופיעה **מפה** גדולה, שבה מופיעים כל המקומות שהוזכרו בפרקי תוכנית הלימודים, הן בארץ והן בארצות השכנות לעם ישראל – **חשוב והכרחי להפנות את התלמידים למפה זאת בכל פעם שמוזכר מקום כלשהו בפרק הנלמד**, ולשים לב להערות המופיעות במדריך למורה על קריאת מפה ועל מיומנויות המפה שהוספתי.

3. אני ממליצה לפני לימוד הפרקים לעבור עם התלמידים באופן סיפורי וכללי על ה"**מבוא לספרי מלכים**" + "**חשיבותו של דוד במקרא**" + "**מלכות שלמה**" + **האירועים החשובים** שקרו לאחר מכן. לעניות דעתי רצוי שלתלמיד תהיה תמונה כללית ורחבה של האירועים, דבר שיסייע לו להבין את האירועים הבודדים טוב יותר על רקע התמונה הכללית.

הערות על "מבוא לספרי מלכים" – עמוד 29

חשוב לדבר עם התלמידים על הז'אנר (סוּגָה) הספרותי של ספר מלכים בנביאים הראשונים – המכונה היסטוריוגרפיה שמשמעותה היא: היסטוריה = שכתוב תולדות העם; גרפיה = רישום, כתיבה.

היסטוריוגרפיה = רישום ההיסטוריה, הצגת האירועים לפי רצף כרונולוגי לא מזווית ראייה אובייקטיבית – אלא **הצגה מגמתית של ההיסטוריון** והמשמעות שהוא מעוניין להעביר באמצעות האירועים.

מגמת הכתיבה ההיסטוריוגרפית:
מגמת ההיסטוריוגרף אינה בהצגת העובדות ההיסטוריות – אלא נתינת פרשנות עליהן, מהו מוסר ההשכל או הלקח שאפשר להסיק מהאירועים.
אז **מהי אם כן מגמת ההיסטוריוגרף המקראי בכלל ושל ספר מלכים בפרט**?

מגמת ההיסטוריוגרף המקראי היא דתית-מוסרית. הוא מספר על האירועים כדי ללמוד שהאירועים הם לפי רצון ה', המנווט את ההיסטוריה בהתאם למעשי האדם.

הסיבתיות הכפולה:

המקרא מספר **סיפור אנושי** על ענייני מלחמה ושלום, על גלות וגאולה, על הצלחות ועל כישלונות – אך הם לא העיקר, הם מובאים במקרא כי יש להם משמעות נוספת – **משמעות דתית**: האירועים הם התגשמות תוכניות ה' בעולם הגשמי.

לכן בסיפורי המקרא נמצא את שני הרבדים בסיפור:

הרובד האלוהי-הדתי: תוכניות האל מסיבות השמורות לו;

הרובד האנושי: הביצוע של תוכניות האל באופן מעשי בעולם האנושי.

לדוגמה: לפילוג הממלכה, לגלות ישראל לאשור, לגלות יהודה לבבל יכולות להיות סיבות ריאליות כגון סיבות כלכליות, מדיניות, חברתיות – אך מעליהם יש סיבה אחרת – סיבה דתית, תוכניות ה' בהיסטוריה.

הערה: בכוונת מכוון ברוב הפרקים בספר לתלמיד שולבו שאלות רבות כדי שלמורה יהיה מגוון של שאלות, מסוגים שונים וברמות שונות. לעניות דעתי רצוי לענות על שאלות נבחרות בהתאם לרמת הכיתה ולבחירת המורה.

כך גם בנוגע למטלות או למשימות מעוף המופיעות בספר לתלמיד.

תשובות והצעות למלכים א' א' — עמוד 38

1. הפרטים על הדמויות

דוד: מלך ישראל, אביהם של אדוניהו ושלמה, דורש להמליך את שלמה.

בת-שבע: מלכה, אשתו של דוד, אמו של שלמה, וכמובן תומכת בו.

אדוניהו: בנו של דוד, אמו היא חגית, בפרק זה הוא מנסה לתפוס את כס המלוכה.

שלמה: נבחר כיורשו של דוד למלוכה, בנו של דוד, אמו בת-שבע, ואדוניהו הוא אחיו למחצה.

יואב בן צרויה: שר הצבא של דוד, תומך באדוניהו.

צדוק ואביתר: הכוהנים שליוו את דוד תקופה ארוכה. צדוק תומך בשלמה ואביתר באדוניהו.

נתן: נביא, שליווה את דוד תקופה ארוכה, תומך בשלמה.

בניהו בן-יהוידע, הכרתי והפלתי, שמעי ורעי: אנשי הצבא של דוד התומכים בשלמה.

2. הראיות לחולשת דוד ולתשישותו:

- דוד הזקן סובל מקור, ובגדים אינם מצליחים לחמם אותו: "**וַיְכַסֻּהוּ בַּבְּגָדִים וְלֹא יִחַם לוֹ**" (ייתכן שהקור הוא ביטוי של מועקה פנימית שדוד חש על חייו רצופי הטרגדיות).
- דוד פסיבי לחלוטין – עבדיו הם שמציעים פתרון כיצד לחממו והם גם המבצעים: "**יְבַקְשׁוּ לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ נַעֲרָה בְתוּלָה... וְשָׁכְבָה בְחֵיקֶךָ, וְחַם לַאדֹנִי הַמֶּלֶךְ. וַיְבַקְשׁוּ נַעֲרָה יָפָה בְּכֹל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל, וַיִּמְצְאוּ אֶת אֲבִישַׁג הַשּׁוּנַמִּית, וַיָּבִאוּ אֹתָהּ לַמֶּלֶךְ**".
- **אֲבִישַׁג** מחממת את דוד בחום גופה, ועוד נאמר עליה: "**וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד... וַתְּשָׁרְתֵהוּ, וְהַמֶּלֶךְ לֹא יְדָעָהּ**" – יופייה המופלג מודגש (בפסוקים 3-4) כדי להסביר את חולשת דוד: על אף יופייה ועל אף הקירבה הפיזית ביניהם, לא היה דוד יכול לדעת אותה (= לשכב עמה).